

istoka, a s druge je strane kineska centralna Azija bila pod utjecajima zapadnih kulturnih strujanja iz Indije i Irana (vidi Pogovor str. 238). Ni islam nije mogao ostati izdvojen, tako da se ne može predvidjeti veza s pripovijetkama *Tisuću i jedne noći* (br. 11 i 31). Ipak uza svu sličnost s evropskim, indijskim i arapskim pripovjednim tradicijama, imaju ove priče i osobnosti koje ne pripadaju nijednima od ovih nabrojanih (npr. *mangus*, višeglavi demon iz mongolske mitologije u br. 46).

Vrlo slični Kazasima su Kirgizi. Tataři ovdje dolaze kasno, na početku 19. st. iz Kazana, tako da su njihove priče podudarne s tatarskima iz Sovjetskog Saveza. Dok su priče pod brojevima 41, 42 univerzalno tatarske, br. 43 je ograničena samo na Sinkiang.

Salari su došli iz Samarkanda u 14. st. i sunitski su muslimani. Motiv njihove priče Masembu (br. 47) varijanta je motiva zabilježenog u AaTh pod br. 301.

Žuti Ujguri su lamaisti i bitno se razlikuju od ostalih tursko-tatarskih naroda u Kini. Glavni likovi njihovih priča uglavnom su *lame*, ali ovdje u zbirci ima i onih o vragoljastim dječacima i Burchanima (br. 48, 50). Burchani su božanski likovi koji potječu iz buddhističkog predodžbenog svijeta, a etimološki su vjerojatno povezani s Buddha ili Buddha Chan, koji se povezuje sa starijim lokalnim bogovima tursko-mongolskih naroda. Lik Burchana se susreće i u šamanizmu mongolskih i tunguskih naroda.

Na kraju zbirke je pogovor, popis literature, objašnjenja riječi, registar tipova i motiva i karta.

SNJEŽANA ZORIĆ

Märchen vom Dach der Welt, Überlieferungen der Pamir-Völker, Herausgegeben von Isidor Levin, Übersetzt von Gisela Schenkowitz, Eugen Diederichs Verlag, Köln 1986, 336 str.

Badahšan, kako Krov svijeta zovu stanovnici ovoga kraja, graniči na sjeveru s Altajskim planinama, lancima Sarykol i Kašgar na

istoku, te na jugu s Hindukušem i Himalajom, a svojom veličinom prelazi danas granice Kine, Pakistana, Indije, Afganistana i Sovjetskog Saveza. Poznato još i kao Pamirska visoravan, to je područje osebuje klime, flore i faune utjecalo na svakodnevni život ljudi, koji onda neke od svojih specifičnih oblika zrcali i u pričama (npr. br. 4, 16, 18, 20). Na repertoar je utjecala i društveno-politička povijest, ali i religioznost Centralne Azije. Zbog velikih temperaturnih razlika, kamenje se u ovom kraju pretvara u prašinu (br. 9, 11) ili poprima vrlo neobična obličja, priča se o siromašnim skupljačima trnovitih grančica koje prodaju za grijanje (br. 15), ili se pak govori o mračnom danu izazvanom pješčanom olujom (br. 18). Zbog svih tih nepogodnosti nije čudo što Pamirci vrlo često pripovijedaju o hrani.

Životinjski svijet sličan je onome indijskom i himalajskom. Lav se pojavljuje samo u pričama (br. 5, 23), dok život u velikoj mjeri ovisi o jakovima (br. 22), a krave jakova nose i po tisuću litara mlijeka godišnje. U pričama se spominju i konji brzi poput vjetra (br. 8) i deve u karavanama (br. 9, 18).

Povijesno gledano, to je područje još prije tri tisuće godina bilo naseljeno malim plemenima koja su govorila iranski, što znači da su prvobitno pripadala Indoevropljanima. Na rijeci Amudarja je bila grecizirana Baktrija, a glavni grad Sogdiane bio je Smarakanda (danas Samarkand). Od 6. do 4. st. pr. n. e. Baktrija i Sogdijana su pripadale iranskom carstvu Ahemenida. U 2. st. pr. n. e. u Baktriju ulaze nomadi, imenom Tohari, i stvaraju svoju državu Toharistan, dok se Sogdijana više približila Indiji ne htijući prihvatiti Tohare. Tako se na tom području susreću kulture indijskog, grčkog i mezopotamijskog porijekla, a i kršćanski misionari dolaze amo vrlo rano. Upravo zbog toga da spriječi njihove utjecaje iranska dinastija Sasanida uspostavlja mazdaizam (učenje Zaratustrino) kao državnu religiju. Neke njezine motive susrećemo i u pričama (br. 6, 8, 9). Na tom je području bilo i buddhističkog učenja, koje je partskim i sogdijskim posredništvom došlo sve do Kine. U taj su se buddhizam integrirali i dijelovi kršćansko-mezopotamijsko-egipatskih tajnih učenja. 681. g. dolaze ovdje Arapi s islamom, tako da je Buhara već 709. g. usprkos prisutnim

svćenicima kulta ognja, kršćana nestorijana, manihejaca postala središtem arapskih gospodara. Stari je dualizam zamijenjen strogim monoteizmom, a svaki je musliman barem jednom morao posjetiti Mekku (br. 25). Zoroastrijske hramove i kršćanske crkve u Samarkandu Arapi su pretvorili u džamije. U pričama se spominje anđeo smrti Azrail (br. 21), vjeruje se u predestinaciju (br. 4, 16), riječ je o islamskom pravu - šerijatu (br. 4, 18). Bilo koje sredstvo koje može poslužiti postizanju cilja, dozvoljeno je (br. 6, 21, 24). Pamirci pripadaju šiitskoj struji islama, točnije izmailitima, koji vjeruju da je Alija besmrtni i da se njegovo božansko svjetlo svaki put iznova utjelovljuje.

Negdje na kraju 19. st. u Srednjoj su se Aziji sukobili kolonijalno-imperijalistički interesi Velike Britanije i Rusije. Nastojali su posljednje samostalne države Buharu i Afganistan, priključiti Evropi i učiniti njezinim provincijama i, kako sam autor kaže u *Pogovoru*, "kraj egzotike značio je početak etnografije". Pamirsko je područje u tu svrhu obilovalo građom. Pripovijetke u zbirci podijeljene su u nekoliko grupa: 1/*O moći žena*, 2/*O čarobnjacima kraljevima i simurzima*, 3/*O tumačima snova, varalicama i mudrim savjetodavcima*, 4/*O prepređenosti, lukavosti životinja*.

SNJEŽANA ZORIĆ

Proverbia Septentrionalia, 900 Balto-Finnic Proverb Types with Russian, Baltic, German and Scandinavian Parallels, by Matti Kuusi in cooperation with Marje Joalaid ... [et al], (FF Communications, Vol. CI, No. 236), Academia Scientiarum Fennica, Helsinki 1985, 451 str.

Uvod ovog sveska serije *FF Communications* koji se bavi poslovicama naroda sjevernih krajeva (*Proverbia septentrionalia, 900 balto-finskih tipova poslovia s ruskim, baltičkim, njemačkim i skandinavskim paralelama*) započinje kratkom poviješću istraživanja i uspoređivanja sličnih poslovia

evropskih naroda od 16. st. do današnjih dana.

Slijedi lingvistička podjela naroda sjeverne Evrope na četiri grupe. Na zapadu su sjeverni Germani (Šveđani, Norvežani, Danci i Islandani), na istoku Rusi, a između njih se nalaze predstavnici baltičke jezične porodice - Latvijci i Litvanci. Četvrtu jezičnu porodicu čini šest balto-finskih naroda ugrofinskog porijekla - Finci, Karelc, Estonci, Voti, Vepsi i Livi, na krajnjem sjeveru Skandinavskog poluotoka su Lapi, čiji se jezik razvio iz ranog protofinskog, a na sjeveroistoku, među ruskim stanovništvom, žive još dva ugro-finska naroda - Votjaci i Žirjani.

Autor uvoda Matti Kuusi iznosi sažetu i jasnu povijest balto-finskih naroda prateći njihove seobe i opisujući materijalnu kulturu u raznim periodima. Pristizanje na obalu Baltičkog mora predstavljalo je za Protofince prekid s tradicijom nomadskog života. Tada se počinju čvršće vezivati uz more: bave se ribolovom, lovom na tuljane, putovanjem morem zbog trgovanja ili pljačkanja drugih naroda. Autor smatra da je razumijevanje poslovia i drugih duhovnih i materijalnih aspekata kulture baltičkih naroda nepotpuno bez uzimanja u obzir te povezanosti s morem.

Na početku 11. st. balto-finska plemena su se našla pod utjecajem šizme koja je zahvatila kršćansku crkvu, a u 16. st. Finci, Estonci i Livi prihvaćaju luteranski protestantizam.

Tako se šest balto-finskih jezika - finski, karelski, estonski, votski, vepsijski i livonski - počelo razvijati u različitim smjerovima, zahvaljujući dijalektima, religijskim i upravnim granicama. Autor donosi i preglednu kartu sjeverne Evrope, koja grafički prikazuje jezičnu rasprostranjenost pojedinih naroda, te karte koje prikazuju područja rasprostranjenosti pojedinih poslovia.

Slijedi opis utjecaja susjednih ne-balto-finskih naroda, uglavnom Germana i Slavena; kao važnu vezu balto-finskih i baltičkih naroda autor spominje metar *Kalevale*, koji je preko 2000 godina bio dominantan u usmenoj poeziji Estonaca, Votjaka, Finaca i zapadnih Karelaca. Taj je metar blisko povezan s latvijskim i litvanskim metrom *daina dipode* baziranom na četiri stope.

Uvod završava objašnjenjem selekcije i organizacije izvornog materijala poslovia.